

Rydbergsällskapetets karantänsblad: november 2020

Det är inte lätt att hitta på något nytt varje månad, men här kommer i alla fall en Rydbergsdikt som jag tror att de flesta av er inte har läst förut. Baksidan är förstås skälet till att ni inte har gjort det: det är den enda av dikterna i hans anonymt publicerade ”debutssamling” som han inte fann värd att trycka om i någon av hans ”riktiga” samlingar.

VEMODET

Det skymning är, och i sin lilla kammar
han sitter nöjd och ser hur brasan flammar;
i kväll törs säkert ingen honom söka,
ty ute stormens alla gästar spöka.

I furuskogen susar det och viner,
och ingen stjärna genom molnen skiner,
i jättelurar alla vindar tuta,
och regnet trummar på hans fönsterruta.

Men vad? Hör han ej steg uti sin trappa?
Så kan ej vindens hand på dörren klappa.
Stig in, du vilsne vandringsman! Hans hydda
är gästers vän och vill dig gärna skydda.

Och dörren öppnas, in i kammarn träder
hans egen mö i månskensvita kläder.
Är hon ej varm, är hon ej öm och trogen,
som kom i trots av storm och natt i skogen?

Men sippor har hon smyckat dunkla håren,
i sänkta ögonfransar skymta tåren,
och höjs den, ser han ögat längtan blicka –
han sträcker famnen mot sin bleka flicka.

Hon fordrar icke böner för att stanna,
hon trår till honom, lutar tankfullt panna
så gärna till hans bröst och skickar
djupt i hans själ så underliga blickar.

Vem är hon väl? Om hela världen tyckte
en obetänksam mö och hennes rykte
en diamant ej av det bästa vatten,
när hon en karl besöker mitt i natten;

trots hennes sänkta blick och krans av sippor
kanske den vildaste av nippertippor,
och hennes månskensdräkt den underbara
tör nog en välstärkt underkjortel vara –

om hela världen sade det och mera,
det skulle ej vår gode man genera:
han låtsas ej begripa, att han hånas
och svarar tryggt, så tryggt, att man förvånas:

”Vem flickan är? Av ändlighetens smärta
en dallring blott uti mitt eget hjärta,
en himmelsk åtrå, en serafisk låga,
en kyss som tärer mig i ljuvlig plåga,

en famn, uti vars glöd jag smälter samman
som altaroffer uti altarflamman,
men genom henne skall mitt väsen renas,
tills det med alltet åter kan förenas,

tills det förbrunnet får i rymden stiga
att sig med efterlängtnad himmel viga
och rosenfärgat med dess enhet blandas,
som skyn, på vilken morgonrodnan andas.”

Att dikten trycktes var antagligen göteborgsförläggaren Oscar Lamms förtjänst. Lamm höll på med slutarbetet på årets nummer av sin litterära kalender *Flora*, som skulle komma ut till julen 1863. Han hade – det är i alla fall så jag tror det gick till – i det längsta hoppats få ett prosabidrag från den populära författarinnan Ulrika von Strussenfelt, som skrev under signaturen ”Pilgrimen”¹, och han hade också räknat upp henne bland bidragsgivarna på kalenderns redan tryckta titelsida. Men Strussenfelt hade haft mycket bestyr med sin flyttning från Gränna till Stockholm och hade därför inte hunnit hålla sitt löfte. Med följden att Lamm vänder sig till Rydberg, som flera gånger talat med honom om saker som han tänkte skriva, och undrar om han inte har något på lager för att fylla luckan. Och det råkar Rydberg ha: ett litet renskrivet och paginerat häfte med dikter. Han stryker några av dikterna och reviderar andra, och slaktar i samband därmed häftet och låter användbara delar ingå i manuskriptet till Lamm. Det hela går antagligen fort, eftersom Lamm har bråttom och Rydberg håller på med en lång uppsats om gudstjänsten hos de gamla hebreerna för den tidskrift som han och Simon Warburg skall starta och vars första nummer också skall komma ut till julen.²

Sammanlagt blev det jämnt ett dussin dikter, presenterade under titeln ”Strandvrak hopsamlade av Robinson Crusoe”. Och elva av dem kom alltså att återanvändas i Rydbergs diktsamlingar, antingen den första (1882) eller den andra (1891). Här är hela listan:

1. Korsaren	1:a samlingen, omarbetad som ”Oro”
2. Två i sadeln	1:a samlingen, omarbetad som ”Drömliv”
3. Alexis	2:a samlingen, omarbetad som ”Fåfång skönhetssträvan”
4. En blomma	1:a samlingen
5. Lyss till granen ...	1:a samlingen
6. Vinst och förlust	1:a samlingen, omarbetad
7. I natten	2:a samlingen, omarbetad

¹ Om Ulrika von Strussenfelt (1801-1873) kan man numera läsa på nätet i *Svenskt biografiskt lexikon*.

² För argumentation och detaljer se min kommande bok om den ekonomiska sidan av Rydbergs författarskap (nu planerad till 2021).

8. Hypokondern	1:a samlingen, omdöpt till "Svårmodets son"
9. Drömmaren	1:a samlingen
10. Vattenplask	1:a samlingen
11. Vemodet	
12. Till Ödet	2:a samlingen

Litteraturvetarna har inte varit särskilt nådiga mot "Vemodet". Man har störts av kontrasten mellan de nio första strofernas "vårdslösa" inslag av "lättare erotik" (Warburg) och de tre sista strofernas högstämnda stagnelianska neoplatonism. Och man har irriterat sig på att "förklaringen av brudens väsen" är oklar (Sverker Ek), utan att inse att denna oklarhet är avsedd. Dikten är en *charad*, en lättsam och lite ekivokt utformad gåta med lösningen "sångmöns besök hos poeten". Varvid musan inledningsvis maskeras "neråt" i realistisk riktning, medan slutstroforna växlar tonfall och i bästa romantiska stil berättar hur poeten med hennes hjälp lyckas nå kontakt med det eviga. Varvid också, som Örjan Lindberger har påpekat, "den skandalthungrige läsaren blir lurad".

Att poetens inspiration gavs kvinnlig gestalt var standard i 1800-talets diktning och litterära diskurs.³ Men varför kallas hon här för "vemodet"? För att vemodet är en av poesins källor. Som Rydberg uttrycker det när han i sina filosofiska föreläsningar våren 1878 behandlar sorgen:

Sorgen minskar handlingskraften och handlingsförmågan. Detta gäller som regel, vilken emellertid har sina undantag bland poesins och konstens idkare. Hos dem har, om icke sorgen själv, så det vemod vari sorgen långsamt förklingar, en avgjord benägenhet att giva sig uttryck i ord, toner och bilder, och även om det är en överdrift vad Alfred de Musset låter sin sångmö säga: att de mest förtvivlade sånger äro de skönaste, och att det finnas odödliga sånger, som äro rena suckar, så låter det icke neka sig, att mycket av det allra skönaste, som dikten givit oss, ingivits av smärtan och vemodet.⁴

Det dikthäfte som Rydberg utgick från var, enligt Lindbergers handstilsdatering, skrivet någon gång mellan 1860 och 1862. Vill säga: efter det berömda förordet till *Den siste Athenaren* (1859), det där han beskriver författarens uppgift som att med hela sin varelse kämpa i en världshistorisk strid, det och inget annat. Det konkreta målet för hans krig anges i romanens slutord, nämligen att besegra "prästkyrkan". Under åren som följt hade han arbetat för detta mål, dels med det aldrig fullbordade mastodontverket "Djävulens historia" och dels med den kompaktare stridsskriften *Bibelns lära om Kristus* (1862). Den lilla diktsamlingen måste ha kommit till under avbrott i detta arbete. Lindberger har tyckt sig se två separata spår i Rydbergs författarskap under denna tid: vid sidan av det utåtriktade och aktivistiska har det funnits ett inåtvänt och "kvietistiskt". Floradikterna hör avgjort till den senare delen. Stämningen i de flesta dikterna – i synnerhet nummer tre till tio i listan – präglas av sorg och vemod, medan kampviljan lyser med sin frånvaro. "Vemodet" fungerar som en förklaring till och ursäkt för detta; den antyder hur den poetiska sångmön lyckas lösa upp en sorg genom att förvandla den till ord och toner. Och således öppnar för en fortsatt kamp, den kamp som sedan trotsigt formuleras i slutdikten "Till Ödet":

tänder upprorsfacklan vid hjärtats lågor,
fattar svärdet, slipat i tankens verkstad,
störtar dig och ägnar åt Gud sin fria
manliga hyllning!

³ Poeten var naturligtvis i "normala" fall en man.

⁴ Viktor Rydberg, *Filosofiska föreläsningar*, III, Stockholm 1901, s. 269.

Fast det jag skrev härovan var inte helt och hållet sant. Dikten ”Vemodet” *har* använts igen, som utgångspunkt för ett mycket annorlunda verk. Arbetsnamnet på detta var från början ”de tre besöken hos poeten”, och det enda som blev kvar från ursprungstexten var versmåttet och sångmöns besök. Den eventuellt intresserade kan läsa mer i en uppsats jag för längesedan skrev i *Samlaren* (och som jag lånat en del ur för detta karantänsblad). Adressen är:
<http://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:548816/FULLTEXT01.pdf>

TORE LUND